

Gambia - Guinea Bissau. Vestafrikansk dans

Af Else Mathiassen

Gambia

For mange mennesker er Gambia: sol, sand og vand. Landet hvor danske, svenske og engelske turister flyver til for at slappe af, når Mallorca er blevet for kedelig. De sorte Afrikanere og de støvede gader er spændende kulisser, men der er et Gambia af kød og blod bag den smalle turistbræmme langs kysten. Her findes stadig landsbyer, hvor tradition og fællesskab er en nødvendighed. Hvor man danser for at leve. Det er derfor jeg drager ind i landet.

Hos Ceesays familie fra Wolof-stammen

Jeg befinder mig på ladet af en Peugeot sammen med den ærværdige ældre muslim, hvis øjne spiller en smuk melodi, den gamle kone med guldøreringe så store, den unge mor, hvis barn drikker hendes mælk for at tisse på hendes skørt, og faren med båndoptageren på skødet, som var den et sart lille barn. Bilen starter og en rislen af fryd går gennem kroppen, som vi bevæger os af sted.

Turen er lang - otte timer for at køre 70 km. Det er ikke underligt, for geder, høns, pletter og pander må på og af bilens tag i dagens løb, og at hente benzin, fordi man er kørt tør tre km før endestationen, tager også sin tid.

Endelig er vi i byen Farafenni og tager hestevogn de sidste seks km til landsbyen Kunju, som jeg skal besøge sammen med den gambianske journalist Mam Said Ceesay. Det er blevet for mørkt til at gå.

Hvilken velkomst. Hele Mam Sids familie er i røre. Faren hr. Gay, hans to koner og ca. ti børn. Børnene sætter sig omkring mig og rører ved min hud og mit hår, og i mørket diskuterer de, om jeg er en mand eller en kvinde. Bukserne kunne tyde på det første, men mit hår, der er flettet ind til hovedet på afrikansk vis, overbeviser dem om, at jeg må være en kvinde.

Snart bliver maden sat på gulvet. Et stort fad med cush og noget meget stærkt krydderi. Vi sætter os på hug omkring fadet og begynder at spise. Nogle med ske, de fleste med fingrene. Tilberedt cush ligner sand og jeg har svært ved at få det ned, men spises skal det.

Meget sent bliver det sengetid. Stjernerne blinker til mig gennem stråene i taget og æslerne ønsker mig godnat med deres vemodige skryden.

En dag i landsbyen

Det er morgen. En trommerytme vækker mig. Det er lyden fra de unge kvinders arbejde, når de med lange kæppe maler cushen i en slags morter lavet af træ. To og to arbejder de, stødene kommer skiftevis, og som variation klapper de ind i mellem, når kæppen er i luften. Jeg hjælper til, men kan ikke frembringe den kraft der kræves. Bagefter skal cushen sies flere gange.

Faren, der får det meste af sin tid til at gå med stille at nyde kvindernes snakken og leen, tager mig med ud mellem baobabtræerne, for at jeg skal se hans guldgrube: Kvæghjorden. Smukke, hvide køer med lange stolte horn. Hans to yngre sønner er i færd med at malke ned i en stor calabas. Den ældste søn går rundt med hænderne begravet i de stramme cowboybukser. Han er den ældste og har overstået malkestadiet.

Vi går langsomt tilbage til landsbyen til de unge piger og kvinderne. Især to af pigerne tager sig af mig. Egentlig snakke kan vi ikke, da mit wolof-sprog er meget begrænset, men vi kommunikerer fint alligevel. De ved, jeg er interesseret i dans, musik og sang, og vi sidder i flere timer og synger lange hjemmelavede sange. – Hvorfor snakker jeg om tid? Er der noget som ikke betyder noget her, er det minutter, timer og årstal.

Kumba foreslår, at vi skal gå på besøg rundt i byen, og det gør vi. Hver storfamilie lever i hver sin "gård", der består af flere huse. Husene ligner hinanden. Lerklinede vægge, stråttækt tag og faststampet gulv. Hver hustru har et lille hus og et køkken d.v.s. et rum med et bålsted. Manden bor på skift hos konerne. Ofte bor de mindste børn hos moren, ikke mindre end tre i en seng. De ældre børn får deres egne huse, hvor de bor to og to. Sjældent er der andet møblement end en stor seng.

Vi besøger først familiens ældste mor, for hun har fået besøg af en mor med et nyfødt barn. En smuk, lille pige med store øjne og beskyttende amuletter om maven. Alle besøgende udstråler glæde og en af kvinderne begynder en dans, og vi andre klapper musikken. Hun danser og synger en historie om

en mand, der sælger hundeføde.

Nu er vi kommet hen til Omar, som forbereder ritualen. Vi vil drikke ataya (te). Ikke fordi vi er særlig tørstige, men fordi vi er sammen. Vand og te koger i den lille blå kande. De fire små glas står på den røde bakke. Med en meget lang stråle hælder Omar teen i det lille glas og derfra i et andet glas og tilbage igen. Frem og tilbage mange gange. Vi følger teen med afslappet opmærksomhed. Veksler kun få ord. Nu er tiden inde til at blande sukker i, koge teen igen og glassene skylles. Handlingen gentages igen og igen, for at vi til sidst kan drikke den bittersøde ataya. Vi har det godt.

Femten år og giftefærdig

Dagene går. Jeg har lånt familien Gays magre hest, til stor morskab for alle. Det er ikke normalt at kvinder rider, men jeg nyder at komme vidt omkring. En dag på min tur, så jeg et meget smukt syn. En lang række af ældre kvinder og piger på syv-otte år er på vej ud i bushen. En ældre kvinde går forrest med et flag. De små piger er lige blevet omskårne og skal nu ud til et sted, hvor mænd ikke må komme, for at de kan blive undervist i kvindernes skole, så der ikke skal herske nogen tvivl om deres pligter og rettigheder, når de om ikke så mange år skal giftes og være mødre.

Pigerne bliver gift meget tidligt. Fra femtenårs alderen op til attenårs alderen. Måske er pigens mand allerede blevet valgt ved hendes fødsel, gennem en aftale mellem parrets forældre. Måske har de selv valgt hinanden, eller måske har manden, som altid er flere år ældre end hende, valgt hende og fået 'ja' af forældrene. I landsbyerne er det uhyre sjældent, at nogen nægter at adlyde, hvad forældrene har bestemt. Pigen gør, hvad der bliver sagt. Det er hendes pligt, selvom jeg har talt med ikke så få, som synes det er en sur pligt.

Når de indledende forberedelser til brylluppet skal ske, kommer manden og hans familie og venner til pigens hus og giver forældrene colanødder (en stimulerende frugt). Det sker adskillige gange, og når pigens far endelig er tilfreds, med mandens materielle ydelser, kan der holdes bryllup. Manden må tilbyde sin kommende kone et hus, et køkken og køkkengrej, men det varierer selvfølgelig, alt efter hvor rige familierne er.

Brylluppet kan begynde, og højdepunktet er når sengelagnet skal vises frem, for at vise om pigen har været jomfru. Det er meget vigtigt, men det viser sig ofte, at der ikke er noget blod på lagnet - og så er der jo ikke noget at gøre ved det.

Mor og familieforsørger

Som hustru og snart mor fortsætter den unge piges arbejdsdag, som er lang men aldrig fortravlet. Hendes dag begynder med, at der hentes vand fra brønden, og ved tørtidens slutning, kan det betyde en længere vandring for at komme til en brønd med vand nok. Dernæst kan hun begynde at lave mad. Cush eller ris stødes og sies. Det tager lang tid før selve madlavningen over ilden kan begynde.

Når det er overstået, er der arbejdet i køkkenhaven. Hver kvinde får ved giftermålet et lille stykke jord, hvor hun dyrker grønsager og krydderier til husholdningen. Ved middagstid må hun lave mad igen. Efter en lille pause, d.v.s. leg og snak med børn og voksne i familien, går hun enten i gang med at vaske i det kolde brøndvand, eller hun går ud for at arbejde i rismarken, som ligger et par km fra landsbyen. På vejen hjem samler hun og børnene brændsel til aftenens og næste dags madlavning.

Kvindens arbejde er en del af husholdningen, så hun ser aldrig nogen kontanter. Manden derimod sælger sin jordnødderhøst til regeringen, og kan bruge pengene som han lyster. Han kan købe sig en ko eller en kone til. En kone mere betyder flere dejlige børn og ikke mindst en forsørger mere. Jeg spurgte Omar, hvordan det kunne være at mændene virkede mere religiøse / muslimske end kvinderne. Jeg fik den logiske begrundelse, at mændene har langt mere tid til at bede til Allah og studerer Koranen. Kvinderne har jo familien at sørge for.

Guinea Bissau

Jeg forlod Kunju og Gambia for at tage her til Guinea Bissau. Jeg vil ud til en jæger- og fiskerstamme, for hver kultur har sine egne danse, og dansen er min ledetråd. Nu står jeg her 50 km fra mit bestemmelsessted, Verrella, hvor der måske er nogle mennesker jeg kender. Hvordan kommer jeg videre? Der går kun én bus om ugen, og det var selvfølgelig i går. Hertil kommer at uden for hovedstaden Bissau, er hoteller og forretninger ukendte i dette land. Der er ikke andet for, end at sætte sig ned og vente på, at et eller andet skal ske. Der går en time, der går to, og endelig kommer en fyr hen til mig og siger, at hvis jeg vil betale benzinen, vil han køre mig til Verrella i sidevognen med min sovepose som sæde og rygsækken som rygstøtte. Min kurv med mad og vand har jeg mellem mine ben.

Det er en smuk tur. Vejen er meget hullet, men den varme luft frisker og jeg er glad. Man oplever meget på motorcykel. Vi må over meget svage broer, hvor det er nødvendigt, at tro på at de holder, for vide det kan man ikke. Langsomt forvandler min glæde sig til en lille angst. Landskabet forandrer sig fra regnskov til sumpede arealer, næsten moseagtigt. Min chauffør fortæller mig, at han gerne vil have en dansk veninde. Jeg lader som om, jeg ikke forstår hans portugisiske, men min hjerne begynder at arbejde.

Hvad kan jeg gøre? Intet. Jeg føler mig pludselig helt fjollet. Mit eneste våben er en hårspray. Han kan med et tag vride den ud af min hånd. Og skrig? Kun dyrene kan høre mig. Og dyr er der. Mine tanker bliver ledt i andre baner, da en lækat (tror jeg det er) springer over vejen og lidt efter et par aber. Som vi kommer frem, begynder der at vise sig folk, men de ser anderledes ud, end de menneske jeg ellers har mødt. Vi stopper op fordi Alvoringo vil købe palmevin, men da vi skal af sted igen, vil motorcyklen ikke starte. Jeg springer af i en fart, og vi begynder at løbe den i gang. Det lykkes.

Normalt har jeg kun mødt milde og venlige mennesker i dette land, men den mand, der kigger gennem mig fra siden af vejen, har en helt anden udstråling, som gør mig bange. Øjnene er dybe som brønde i tørre områder, og jeg kan overhovedet ikke tyde, hvad der er bag dem. Er det fordi han er jæger, han gør sådan et indtryk på mig? Jægerne må bruge deres sanser ganske anderledes end bønder - bevæge sig anderledes. Jeg ved det ikke, for jeg kender mest landbrugsfolk. Der er så få virkelige jægere tilbage i verden. De dør sammen med dyrene.

Mit hus ved skrænten

Pludselig kommer vi til en lille lund med eukalyptustræer og gamle portugisiske huse fra befrielseskrigens tid. Først i 70'erne opgav portugiserne deres herredømme i Guinea Bissau. Jeg ser med lettelse straks, at husene er beboet af mine venner. Rundt om huset er lavet et hegn af grene, og vilde geder springer omkring. Jeg går gennem lågen og står ved en skrænt, med havet og himlen lige i ansigtet. Det er som en lammelse, og først lidt efter får jeg set mig om. Ser den primitive bruser. En dunk med en slange, sat over en slags bruseniche af træ og blade. Tænk at stå og sæbe sig ind, mens blikket går over havet, og træernes milde duft tager kraften fra sæben. At gå på wc er en ren nydelse. Jeg kan sidde og se tre fiskere, der er ude i en kano.

På stranden er der smukke skaller. Naturen har langsomt overtaget mig. Jeg behøver ikke tænke, kun sans. Dagene glider blidt af sted. I går var jeg oppe hos Mariamma og hendes familie, som tilhører Mandinga-stammen. Mariamma lavede en halskæde til mig af de skaller, vi havde fundet, da vi var nede ved stranden for at bade. Hun giver mig mange gaver. Appelsiner, bananer, østers og gedekød. Da jeg kom hjem fra landsbyen, blev jeg mødt af fem geder, to firben og mange hvide fugle. I dag har jeg set delfiner, en leguan og en papegøje. Jeg tror også, jeg så skyggen af en havskildpadde.

Til fest hos Flupefamilien

Vi er på vej til fest hos Flupefamilien, der er jægere og fiskere. De bor i en landsby fire-fem km fra Verella. Mariamma viser vej gennem skoven. Jeg har en underlig fornemmelse i mig, for jeg glæder mig helt vildt, men tør ikke lade glæden komme frem, for jeg er så bange for, at der skal ske et eller andet, som forpurrer det hele. Jeg kom jo til Afrika for at opleve festen. Den fest, der springer ud af tradition og fællesskab. Hele vejen har vi kunnet høre trommerne, og nu kan jeg høre, at vi er ganske nær, og min spænding stiger.

Sikke et syn. Pladsen med et træ i midten er fyldt med kvinder i alle aldre. Fra babyer på ryggen af deres mødre, til kraftige livfyldte ældre kvinder. De fleste er klædt på smukkeste vis, i blå skørter som er behængt med bjælder over pigernes ender. Håret er flettet ind til hovedet, og der er guld i det – næh det er sikkerhedsnåle. Jeg har aldrig før vidst, at sikkerhedsnåle kunne være så strålende. De fleste unge bærer også sorte fuglefjer i håret, og deres paraplyer, smykket med tørklæder i alle farver, samler kæden.

Det er dejligt at stå og opleve, men det river i mig for at danse. Måske kan det ses, for en kvinde kommer hen til mig, folder et grønt tørklæde ud på jorden og danser på det foran mig. Udfordrende og pågående. Det er enten - eller, og jeg vælger selvfølgelig at tage udfordringen op. Det er befriende at være med. Ind i mellem stopper den bølgende kæde, tørklæderne bliver bredt ud, og tre meget dygtige dansere danser på dem, så bjælderne over deres ender spiller sammen med trommerne. Andre gange stopper vi og danser på stedet, fordi en gruppe mimer en arbejdsdans. En fejer, en anden støder ris og en tredje vasker. Alle danser, synger og klapper. Vi kunne blive ved, men festen stopper ved mørkets begyndelse. På det tidspunkt er det om at være hjemme ved den beskyttende ild. Jeg flyver nærmest tilbage til det lille hus ved havet, hvor jeg bor!

Den store dag

I dag er det den store festdag og mændene skal danse. Flupemændene er store, stærke og smukke. Jeg kommer tidligt, for jeg vil have det hele med, men mændene er allerede begyndt. De unge danser

først i gruppen og så de små drenge til sidst. Håret er sat op på kvindevise og pyntet med fjer. En har et postkort hængende fra en pind, som er flettet ind til hovedet. Arme og ben er pyntet med raslende ringe og lædersmykker besat med små og store strandskaller. Over brystet har de spændt røde bæltter og i den ene hånd, hvis negle er lakerede, bærer de spyd, som understreger dansen. En slags angrebsdans. Den er meget organiseret. En ældre mand leder dansen i starten. Danser frem med små bevægelser, tilbage, vende, frem, tilbage, frem og vende. Alle er præcise.

Det er let at se, at de har haft rytmen, fra før de kunne gå. Musikken lyder stærkt fra den store tam-tam i midten og de mindre trommer. Efterhånden er der kommet flere mennesker til, og kvinderne er begyndt at danse. De unge er klædt til dans som forleden dag og danser i en gruppe parallelt med mændene. En tredje gruppe er kommet. Det er ældre mænd, som danser en angrebsdans med stokke. En af mændene har lavet sig et stort kunstigt skæg. I periferien danser flere kvinder – eller rettere spiller på jorden med stokke, som de hamre rytmisk, hamre ned i støvet. Kun de ældre kvinder kan tillade sig at improvisere, og det gør de.

Kvinden, der ved sidste fest havde taget mig til sit hjerte, hiver fat i mig, vikler et mønstret klæde om mit liv og fører mig fra gruppe til gruppe, så hun er sikker på, at jeg får fat i det hele. Derpå danser vi for "tilskuerne". Hun folder tørklædet ud, og vi danser med enden til de omkringsiddende, som vi efter hver lille dans må give hånd. Alt hvirvler i luften. Nogle kaster sig i støvet, og andre kaster en slags kokos på de dansende. Palmevinen er kommet frem, og stemningen bliver mere og mere intens. Solen er gået ned, og os fra Verella må vende snuden hjem. Det går langsomt, for vi stopper hvert andet minut for at klappe én eller anden til dans. De mindre drenge morer sig med at springe frem fra buskadset for at forskrække os, og med mig har de heldet med sig hver gang, til stor morskab for de mere hærdede. Efterhånden er alle i hus, og min afrikanske far, Sambu, følger mig helt hjem til min bolig, som ligger længst ude.

Langsomt tilbage til Danmark

Min hjemrejse er begyndt. Kl. er seks om morgenen, og stjernen står klart på himlen. Sambu råber på mig. Han vil følge mig til Senegal, og jeg er ham meget taknemmelig. Vi skal gå tolv km for at nå grænsen, og jeg håber på, at der er en bil i den nærmeste grænselandsby. Jeg går lige i hælene på Sambu, for mørket er tæt. Langsomt begynder det at lysne, og jeg ser hvor smukt landskabet omkring mig er. Men som vi går, går tankerne dybere og dybere indad, kun afbrudt når jeg mærker varmen dampe op i den kolde morgenluft fra små fugtige pletter. Min hjemrejse bliver lang. Nu til fods, så i bil og til sidst med skib, og det er godt.

Det er svært, at skulle forlade dette kontinent, hvor vi fra vesten kunne lære så meget, hvis vi ville glemme vor forankrede tro på, at vi er de største, de bedste, de klogeste. Hvis vi ville forkaste troen på, at vi ved, hvad der er bedst for hele verden. Men vil vi det?